

Шаповалова Г. В.,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Шебештян Я. М.,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Толочко Н. В.,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ЗАВДАННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ МЕДІА У ФОРМУВАННІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СТІЙКОСТІ АУДИТОРІЇ ПІД ЧАС ВІЙНИ: УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД

У статті опрацьовано емпіричний матеріал з українських закарпатських телеканалів за 2022 – 2024 роки з метою з'ясування специфіки реалізації завдань регіональних медіа у виробленні під час війни інформаційного імунітету у глядачів; виявлено основні тенденції місцевої тележурналістики, виокремлено специфічні риси, пов'язані з роботою медіа у формажорних обставинах. Як переконуємося, дотримання професійних стандартів, принципів вільної журналістики, стійкий гуманістичний світогляд журналістів є запорукою ефективною роботи не тільки в мирний час, а й у воєнний період. Закарпатські журналісти здебільшого приділяють увагу актуальним проблемам як регіону, так і всієї України. Інформування є найбільш результативним за умови врахування культурної, історичної, релігійної, етнічної специфіки аудиторії; серед проаналізованих телепрограм вищий ступінь дієвості мають ті, автори яких свідомо реалізують завдання просвітницької роботи та розвитку критичного мислення телеглядачів. Щоб максимально повно з'ясувати зміст роботи закарпатських медіа, їхні завдання, необхідно враховувати відповідний контекст і значний масив різногалузевих досліджень. Тим більше, що медіа не функціонують ізольовано, відірвано від часу й простору. Вивчаючи матеріали регіональних телеканалів, враховуючи сучасний стан українського суспільства, рівень загроз, найсуттєвішим в ефективності реалізації різноманітних завдань медіа вважаємо досягнення високого рівня критичного мислення аудиторії. Саме це дає опірність у період екзистенційних загроз, виробляє своєрідний інформаційний імунітет до патогенних впливів, зокрема російської інформаційної інвазії, пропаганди, інформаційно-психологічних операцій. Під час війни необхідно діяти превентивно, формувати духовну опірність, стійкий імунітет аудиторії до ворожої інформаційної інвазії.

Ключові слова: війна, завдання журналістики, інформаційна стійкість, регіональні медіа, російська агресія, тележурналістика, український досвід.

Постановка проблеми. Загальновизнаною в розвинених демократичних країнах є особлива роль медіа у всебічному інформуванні, формуванні критичного мислення громадян, утвердженні й підтримці гуманістичних цінностей у суспільстві. Зараз українська журналістика, як і вся держава, проходить складний шлях у боротьбі за самостійність, незалежність, доводить своє право належати до цивілізованого світу. Історія України демонструє непрості умови, в яких наші співвітчизники виборювали своє місце серед європейських держав, відстоювали власну мову, культуру та віру. До всіх нагальних проблем, які, безперечно, були і є предметом осмислення українських

журналістів, у ХХІ ст. додалися екзистенційні питання війни, агресії Росії проти України, що набули нових масштабів з 24 лютого 2024 року. У такі кризові часи важливо залишатися демократичною країною, підтримувати свободу слова, культивувати інші гуманістичні цінності, зокрема толерантність, яка прямо стосується принципів журналістики та її завдань. Виклики, що постали у зв'язку з агресивною політикою путінської Росії, стосуються не тільки українців, а й багатьох інших націй. Адже вона діє не лише брутально, прямо (сіючи смерть за допомогою армії та зброї), а й приховано, гібридно, втручаючись в інформаційне, політичне, культурне, релігійне

тощо життя багатьох цивілізованих країн. Тому сучасні обставини вимагають оцінювати реалізацію (інструменти – результати) журналістських завдань в контексті превентивної ролі медіа щодо опірності аудиторії російській інформаційній агресії, російській пропаганди, російським інформаційно-психологічним операціям.

Однак не лише цими чинниками зумовлена **актуальність** нашого дослідження, а й специфікою осмисленого тут досвіду роботи регіональних українських медіа під час війни. Закарпатська журналістика, зокрема сучасне телемовлення, є невід’ємною частиною українського медіапростору, хоча й має свої специфічні риси, зумовлені історичними, географічними, культурними та іншими особливостями самого регіону. Так, особливе розташування Закарпатської області (найменшої в Україні) в географічному центрі Європи (село Ділове Рахівського району) на кордоні з чотирма країнами Європейського Союзу (Польщею, Румунією, Словаччиною, Угорщиною) зумовило відносну безпеку регіону (відсутність методичних бомбардувань і безпосередніх атак російської армії). Тому на Закарпатті знайшли прихисток десятки тисяч українців (офіційно зареєстровано на квітень 2024 року 129 тис. 246 осіб) з інших областей країни. Крім специфічного географічного розташування, Закарпаття має своєрідну історію, важливу для розуміння сучасних реалій, обставин, у яких працюють медіа. Цей аспект ми глибше вивчили в таких монографіях: Закарпатські медіа крізь призму етнотолерантності [1], Лінгвальний та екстралінгвальний аспекти комунікації в мультикультурному середовищі Закарпаття [5].

Історія Закарпаття, його полікультурність, багатоетнічність Росія використовує у своїй пропаганді, спекулює, підмінює поняття, фальшує історичні реалії. Російські пропагандисти часто спрямовують зусилля на підбурювання жителів краю до етнічної, релігійної ворожнечі, нетерпачості (свій – чужий), насаджування ідеї «русинства», закарпатського «сепаратизму». Це та інше мають розуміти регіональні журналісти, бути відповідальними, дотримуватися професійних стандартів і свідомо реалізовувати завдання як інструмент просвітницької роботи, розвитку критичного мислення аудиторії. У форсмажорних обставинах надзвичайно важливо, як ми переконаємося, діяти превентивно, формувати опірність / стійкий імунітет аудиторії до ворожої інформаційної інвазії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багаторівневість досліджуваної теми вимагає

розгляду матеріалу поряд із *журналістським* ще у *філософському, історичному, етнологічному, культурологічному, лінгвістичному вимірах*. Такий комплексний підхід ми вже апробували у двох працях [1, 5], результати яких тут розвиваємо й доповнюємо.

Оскільки аксіологія є й зараз джерелом актуального філософського розуміння цінностей – добра, зла, суспільного блага та ін., – спиратимемося на засади сучасної концепції гуманізму [13]. Вивчення медіаявищ, звичайно, потребує врахування суспільних процесів, історичних обставин, культурного, етнічного тла, хоча доміантним у вивченні завдань закарпатських медіа під час війни є журналістикознавчий вимір, який ми осмислюємо на основі теоретичних фундаментальних напрацювань таких авторитетних українських учених, як В. Здоровага [2], А. Москаленко [6], В. Лизанчук [3, 4], В. Різун [8] та ін. Вони приділяли велику увагу питанням дотримання професійних журналістських стандартів, основних принципів діяльності, їх узгодження з моральними нормами й потребами сучасного українського суспільства. Однак і за межами України актуальною є проблематика, пов’язана з російською інвазією, роллю медіа в запобіганні та протидії ворожій пропаганді актуальна не тільки для нас, а й для розвинених демократичних країн, де також фіксують спроби російського медіавпливу на громадян, інформаційно-психологічні операції. Ми враховували деякі з найбільш дотичних до важливих тут аспектів наукові розробки вчених з різних країн Т. Сивертсен [24], Б. Ренц [23], А. Гесс, Б. А. Лайонс [17], К. Тім [25], Д. Пелекіс, М. Козак [21], особливо корисними стали праці, де вивчають локальні медіа, суспільне мовлення Дж. Ф. Г. Лозано [18], К. Почка, П. Голдінг [22], В. Мерінг [19].

Питання завдань, принципів медіа багато в чому не дискусійні, добре осмислені, а демократичні цінності не викликають заперечень. Проте складні, неординарні обставини суттєво впливають на реалізацію журналістських завдань, зумовлюють нові, нагальні виклики. Усе це та залучення оригінального емпіричного матеріалу з регіональних закарпатських телеканалів «*Суспільне Ужгород*», «*21 Ужгород*», «*М-Студіо*», «*Перший кабельний*» (2022–2024 рр.) визначає новизну нашого дослідження. До того ж українських комплексних праць відповідної проблематики, важливих і в теоретичному (доповнення знань про закономірності розвитку, функціонування медіа), і в прикладному (підвищення ефек-

тивності журналістської роботи значенні) значеннях бракує. Для нас особливо важливо, щоб українську журналістику знали, сприймали як частину медіапростору демократичних країн, розуміли особливості журналістського процесу у форсмажорних обставинах. І бажано, щоб українські медіа розвивалися в парадигмі цивілізованих демократичних ЗМІ. Ми розуміємо проблеми, пов'язані із дотриманням демократичних принципів, зокрема свободою слова в Україні, і війна їх значно загострила.

У процесі дослідження ми керувалися універсальними принципами гносеології – об'єктивності, пізнаваності, активного творчого відображення, діалектики, практики, історизму та конкретності істини. При цьому активно задіювали різноманітні методи емпіричного (спостереження, опис тощо) і теоретичного (гіпотетико-дедуктивний, аксіоматичний, історичний etc.) рівнів дослідження. Застосований загальнологічний інструментарій (аналіз, синтез, абстрагування, індукція, дедукція) доповнено спеціальним. Ми задіюємо різні типи аналізу: контент-аналіз, комплексний аналіз медіатексту, лексичний, стилістичний, культурологічний аналіз тощо. Принагідно зауважимо: деякі зі спеціальних видів аналізу медіатексту є оригінальними, оскільки здійснені на підставі розроблених авторами критеріїв, послідовності їх урахування [14]. Так, оптимальним щодо вивчення змістових особливостей телеканалів є тематичний аналіз телемовлення за такими основними параметрами: макротема та особливості її розгортання на рівні мікротем (пофразово); зв'язки між виокремленими мікротемами, підпорядкованість мікротем макротемі, наявність відхилень від макротем; встановлення характеру тематичного компонента за однорідністю / неоднорідністю; порівняння авторського та перцептивного варіантів; прогнозування комунікативного впливу.

Складним у застосуванні, але пізнавально глибоким, результативним є комплексний аналіз телемовлення з урахуванням усіх складових. Коротко подамо найсуттєвіші параметри: 1) характеристика тематичного компонента (макро– і мікротем, особливості розгортання і розкриття теми, спільне та відмінне авторського й перцептивного варіантів); 2) розгляд фактологічного компонента (кількісні та якісні особливості фактів стосовно кожної з мікротем, кваліфікація за типом, джерелами, способом вираження; недоліки; особливості авторського і перцептивного варіантів); 3) з'ясування особливостей інформаційного компонента (на основі мікротем і фактів встановлення

співвідношення нової та вже відомої реципієнтові інформації; зв'язок з основними функціями телебачення та тележанром; специфіка авторського і перцептивного варіантів); 4) окреслення логіко-поняттєвого компонента (ключові поняття, зв'язок і співвідношення між ними; узгодження ключових понять із реалізацією макротем; логічні зв'язки між поняттями, логічні недоліки; особливості авторського і перцептивного варіантів); 5) характеристика емоційно-експресивного та психологічного компонентів (емоційне забарвлення розробки кожної з мікротем, емоційно-експресивні засоби; емоційна домінанта, її зв'язок із розкриттям теми; авторська мотивація щодо емоційно-експресивного плану; особливості авторського і перцептивного варіантів); 6) аналіз архітектонічний та композиційний компонентів структури (елементи архітектоники; композиційні особливості телематеріалу; зумовленість застосованих архітектонічних складових змістом і жанром та завданнями автора; особливості авторського і перцептивного варіантів); 7) з'ясування специфіки комунікативного компонента (набір репрезентованих у тексті основних функцій-варіантів комунікативного впливу – контактної, організаційної, формування поглядів, аферентної, закличної; основні засоби реалізації завдань тележурналіста; особливості авторського і перцептивного варіантів); 8) узагальнення спостережень за критерієм ефективності / неефективності, реалізації журналістських завдань і функцій медіа.

Крім того, у нашу методологічну програму входять і прийоми культурно-історичної інтерпретації та математичних підрахунків (кількісні параметри телемовлення за різними критеріями), результати яких ми нижче подали описово, а також узагальнено – у вигляді інфографіки.

Виклад основного матеріалу. Оскільки у світоглядній гуманістичній системі толерантність посідає особливо важливе місце, вона є концептуальним орієнтиром у діяльності сучасних медіа. Під час аналізу закарпатських регіональних телепрограм ми враховували складність самого поняття толерантності. Його розглядають у різних галузях і контекстах (політологічному, правничому, культурологічному, соціологічному, філософському), і поглиблений аналіз різних інтерпретацій ми раніше подали в монографії [1]. Тут лише коротко зазначимо, що загальноприйнятим є розуміння *толерантності* (< лат. *tolerans* (*tolerantis*) – терплячий) як терпимості, поблажливості до когось, чого-небудь [9]; «визнання за іншими права на погляди й смаки, відмінні від

поглядів оцінюючого; не підтримує ні антигуманних, ані злочинних ідей» [12, с. 1224]. Хоча вчені по-різному осмислюють толерантність, акцентуючи увагу на певних аспектах, однак майже всі риси цього явища важливі для розуміння сучасним журналістом. Так, актуальною є політологічна інтерпретація, де зацентровано на повазі до свободи думки іншої людини, можливості мати власні переконання, політичні погляди, на потребі активно брати участь у політичному житті держави. Прихильність, делікатність у соціальних стосунках, взаємоповага між представниками різних соціальних груп, тенденції, закони й правила взаємодії в суспільстві тощо є важливими не тільки для *соціології*, а й для професійних медіа. Журналістській практиці також притаманний і *психологічний* аспект толерантності, який передусім тісно пов'язана з емпатією, здатністю людини до розуміння, відчуження емоційного стану іншого, сприйняття нею іншого способу мислення. У найбільш універсальному *філософському сенсі* виходять із розуміння людини як найвищої цінності, акцентують увагу на здатності й готовності кожного з повагою, терпінням, витримкою ставитися до людей, явищ, речей тощо у всій їхній різноманітності, виходячи з основних категорій добра, зла, блага, любові, розвитку тощо та ідеї гуманізму, цінності кожного життя, права мати й виявляти свої особливості. З цього випливає конструктивне для всього соціуму доброзичливе, щонайменше стримане ставлення до індивідуальних та групових особливостей (етнічних, культурних, релігійних, цивілізаційних) сприйняття, визнання природної, індивідуальної, духовної тощо різноманітності.

Тобто все зазначене суттєво й для *журналістики*, оскільки тут обов'язковими є категорії поваги, толерантності, повага до людини як найвищої цінності. Увесь досвід російсько-української війни з 2014 року, а особливо повномасштабного її етапу, доводить, що саме навколо згаданих категорій і відбуваються найбільші ворожі маніпуляції, здійснюються постійні спроби сегментувати суспільство на ворогуючі групи – за етнічним, релігійним, соціальним статусом. Зрозуміло, що найбільше поле для інформаційної інвазії становлять соціальні мережі, негативно впливаючи на громадян, серед яких подекуди є і працівники телеканалів, і представники їхньої аудиторії. Зараз, наприклад, це помітно в сюжетах регіонального телебачення, які стосуються роботи територіальних центрів комплектації, де свідомо чи несвідомо журналісти формують уявлення

про протистояння військових і цивільних. Відповідально, правдиве й свідоме висвітлення подій, особливо дражливих, передбачає добру освіченість медійників, знання всіх дотичних до цієї складної, багатоаспектної діяльності. Тому й правова грамотність, розуміння сучасного міжнародного й національного законодавства може стати передумовою успішної журналістської практики. Наприклад, дуже корисно пам'ятати й про відому з ХХ століття *Декларацію принципів толерантності* (1995 рік). Її статті прямо стосуються завдань журналістів: інформувати, роз'яснювати, забезпечувати зв'язок із владою, досягати суспільного блага, не забуваючи про гуманізм і толерантність.

Закарпатське телебачення воєнного часу представлено чотирма телевізійними каналами: «Суспільне Ужгород» (входить до акціонерного товариства «Національна суспільна телерадіокомпанія України»), приватні «21 Ужгород», «М-Студіо», «Перший кабельний». Кілька інших місцевих телеканалів («Uzhinform», «Sirius», «РТК "Хуст"», «Виноградів ТВ») припинили мовлення в 2018–2020 рр.. До широкомасштабного вторгнення закарпатському телебаченню була притаманна різноманітність як за змістом, так і за формою, зараз частка інформаційних програм суттєво зросла, тобто виник певний дисбаланс між аналітичними, художньо-публіцистичними, розважальними та інформаційними програмами. При помітному домінуванні воєнної проблематики місцеві медійники з 2023 року поступово відновлюють проекти іншого тематичного спрямування, намагаються приділяти більше уваги проблемам регіону [11]. Об'єктивні причини впливають на інтерес закарпатських журналістів до проблем внутрішньо переміщених осіб. Так, порівняно з 2022–2023 роками, коли найбільші потоки людей рухалися з фронтних і прифронтних територій у бік західних кордонів України, у 2024 р. ситуація стабілізувалася, відповідно, зменшилася кількість матеріалів про внутрішньо переміщених осіб. На початку широкомасштабного вторгнення закарпатське телебачення активно повідомляло про перетин громадянами західних державних кордонів України, відстежували ситуацію з проживанням, харчуванням, нагальними потребами утікачів від війни, а також розповідали про потужний волонтерський рух і на території суміжних країн: Словаччини, Угорщини, Румунії, Польщі. Тоді медіапростір був пронизаний гуманізмом, у багатьох прокинувся альтруїзм. Медіа Закарпаття, крім того, стали в той час своєрідним логістичним майданчиком, коор-

динаційним центром допомоги постраждалим, які були змушені покинути свої помешкання. А тепер ця проблематика трансформувалася: в основному медіа висвітлюють питання працевлаштування, житла, освіти, медичної допомоги, гармонійної інтеграції переміщених з інших областей громадян у місцеве соціальне середовище. У зв'язку з продовженням тривалої російської агресії, у центрі уваги медійників залишаються воєнні питання, тому регулярно спостерігаємо тематичні інформаційні сюжети про війну, особливо про роль закарпатської територіальної оборони та 128-му окрему гірсько-штурмову Закарпатську бригаду, окремих військових-закарпатців та ін. Високу частотність мають телепрограми за участю бійців Збройних сил України, ветеранів, відеонекрологи, відеонариси про загиблих. Згадані тенденції виявляються в мовленні всіх місцевих телеканалів: «Суспільне Ужгород», «21 Ужгород», «М-Студіо», «Перший кабельний». Коротко схарактеризуємо контент і основні завдання цих регіональних медіа у формуванні інформаційної стійкості аудиторії під час війни.

Телеканал «Суспільне Ужгород» [10] серед іншого пропонує глядачам розповіді про військових із Закарпаття, волонтерів, внутрішньо переміщених осіб, представників різних етнопільнот. Помітно, що медійники віддають перевагу історіям успіху, позитивним прецедентам, часто залишаючи поза увагою негативне: нерозв'язані проблеми, конфліктні ситуації, незручні питання. Загалом контент «Суспільного Ужгород» сприяє формуванню толерантного ставлення мешканців регіону до осіб різних соціальних груп.

Оскільки суспільство виявляє особливий інтерес до проблеми мобілізації, закарпатські медіа не залишаються осторонь. Так, журналісти всіх телеканалів готували сюжети з поясненням про особливості призову до війська, зміни в законодавстві – за участі юристів. Звичайно, після набуття чинності нового закону про мобілізацію таких сюжетів побільшало, зокрема про рекрутинг (4.06.22, 21.07.22, 6.04.24, 20.04.24, 4.05.24 – М-Студіо, 23.02.23 – 21 Ужгород, 18.06.24, 28.05.24 – Суспільне Ужгород). Також журналісти пропонували аудиторії інформаційно-аналітичні програми з поясненням новацій, обговоренням дискусійних питань мобілізації (20.10.23, 12.04.24, 21.04.24, 7.06.24 – 21 Ужгород; 25.04.24, 5.06.24 – Суспільне Ужгород), утім конфліктні теми й місцеві акції протесту увагою оминали. Винятком тут є сюжет «Першого кабельного» про зустріч жінок-протестувальниць

із представниками Територіального центру комплектування та соціальної підтримки (27.03.24) під заголовком, що, на нашу думку, тільки посилює протестні настрої в регіоні – «Розлучені через мобілізацію жінки скликали зустріч з представниками РТЦК у Ракошині». Не зовсім толерантними й певної мірою маніпулятивними є також сюжети «Жінок – у ЗСУ: реакція закарпатців на новий законопроект», «Жінки у лавах ЗСУ: що відомо про взяття на військовий облік жінок із 1 жовтня 2023 року», «Жіноча мобілізація: закарпатці про службу в ЗСУ прекрасної половини» (5.07.23, 11.09.23, 12.01.23 – Перший кабельний). Журналісти акцентують увагу на гіпотетичних змінах, безпідставно узагальнюють, навіть залякують суспільство, не думаючи про негативні наслідки, можливі конфлікти. При цьому невиправданим, на нашу думку, є використання в телепрограмах коментарів негативного змісту (суб'єктивних, спонтанних, невважених, емоційних) із соціальних мереж.

Як і всіх закарпатців, телевізійників «Суспільне Ужгород» турбує й проблема нелегального перетину кордону (16.05.24, 10.06.24), додаткових режимних обмежень на Закарпатті (21.06.24, 27.06.24). Тому готують відповідні сюжети, подають коментарі фахівців, статистичні дані. Загалом робота цього телеканалу якісно вирізняється на фоні приватних каналів, оскільки тут в основному дотримуються професійних стандартів, що підтверджує популярність телеканалу серед закарпатської аудиторії. Однак у телеефірах дещо журналістам варто відстежувати розвиток подій, повертатися до резонансних тем, нагадувати глядачам про проблеми, повніше інформувати, не уникати дискусійних тем.

Як і в усьому українському медіапросторі, на закарпатському телебаченні воєнна тематика є домінантною. Її складність, недостатність справжніх експертних роз'яснень і відповідних аналітичних матеріалів, а також інші чинники подекуди спричиняють не зовсім толерантне ставлення журналістів до військовозобов'язаних, яскравою ознакою якого є доволі популярне в українському медіапросторі найменування «ухилянт». Це за своєю природою є тавруванням, оскільки часто застосовується недиференційовано, нераціонально – до всіх, хто не у війську. Навіть в екстраординарних обставинах закарпатським медійникам не слід забувати про гуманізм, права людини і стандарти журналістики.

Як ми вже зазначали, «Суспільне Ужгород» в період повномасштабної російської агресії

пропонує глядачам переважно інформаційні програми, а аналізу подій присвячено міжрегіональний проєкт «Суспільне. Спротив» / зараз «Суспільне. Студія», в якому значну увагу приділяють загальнонаціональній проблематиці, хоча регіональні питання також потребують пильної уваги як частина загальнодержавного інформаційного простору, на який Росія постійно здійснює інформаційні атаки. Адже добре поінформований тил, солідарність соціуму, крім іншого, забезпечують успіхи на фронті. А сьогоднішня ситуація в Україні, наша залежність від зовнішньої підтримки (збройної, фінансової, гуманітарної), потребує більшої уваги масмедіа, розуміння зв'язку внутрішніх і зовнішніх чинників. Хоча природно, що в сюжетах «Суспільне Ужгород» домінує регіональна тематика (68%), а меншу частку становлять загальноукраїнська (21%) та міжнародна (11%). Це відображено в діаграмі локальних характеристик інформації:

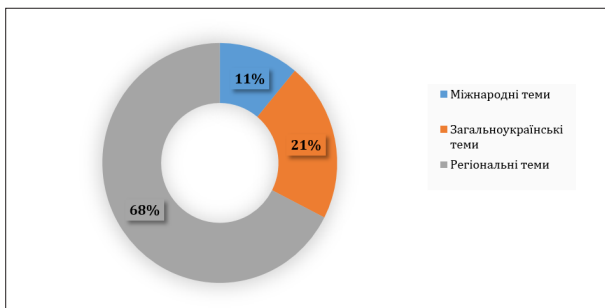

Рис. 1. Аналіз матеріалів «Суспільне Ужгород» за локальними характеристиками (червень 2022–2024 рр.)

Як позитивне відзначимо врахування телеканалом «Суспільне Ужгород» етнічного, історичного колориту Закарпаття, оскільки формування гармонійних стосунків у суспільстві, етнічна толерантність сприяють формуванню інформаційного імунітету, стійкості до російської пропаганди. На це спрямовані програми про різні спільноти Закарпаття (угорців, словаків, ромів, румунів та інших), представлені інформаційно-аналітичними випусками, сторителінгами про внутрішньо переміщених осіб, військових різної етнічної належності та ін. Такий контент реалізує важливе завдання – об'єднувати суспільство, сприяти спростуванню стереотипів, культивувати гуманізм і терпимість.

Різноманітність тематики й проблематики відзначимо серед сильних сторін телеканалу «Суспільне Ужгород». У результаті проблемно-тематичного аналізу ми з'ясували, що провідними складовими контенту є війна, суспільство й полі-

тика, національні меншини. Нижче пропонуємо діаграму зі співвідношенням досліджених тем.

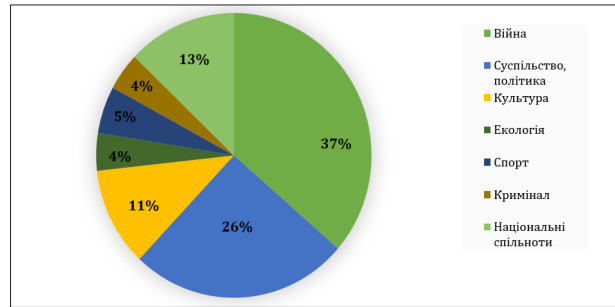

Рис. 2. Проблемно-тематичний аналіз матеріалів «Суспільне Ужгород» (червень 2022–2024 рр.)

У воєнний час особливого значення набувають гуманістичні цінності, доброзичливість у стосунках між людьми, патріотизм, повага до України, традиційних цінностей як інтегральних. Тому закарпатські журналісти цілком доречно висвітлюють питання функціонування української мови як державної, важливості культурних надбань, значущості національної освіти та ін. Добре, що в умовах війни медійники виявляють інтерес до внутрішньо переміщених осіб різного етнічного походження – євреїв, вірмен, кримських татар / кримли та інших.

Відзначимо, що інформаційні й культурні потреби угорців Закарпаття значною мірою реалізуються й на телеканалі «21 Ужгород – TV21 Унгар» [26], де працюють україномовна на угорськомовна редакції. Виразною рисою медіа є різноманітність контенту. У програмах «На часі», «Актуальне», «Дослівно» приділяють увагу воєнній тематиці, волонтерству, внутрішній міграції, культурно-мистецьким питанням. Природно, що на телеканалі значною є кількість інформації, пов'язаної з діяльністю товариства угорської культури Закарпаття «КМКС», партію угорців України «КМКСЗ», угорських благодійних організацій та різноманітних ініціатив підтримки українців під час війни.

Україномовна редакція телеканалу «21 Ужгород» у своїх інформаційних сюжетах здебільшого висвітлює регіональну проблематику, торкається суспільно-політичних, економічних, культурних питань життя Ужгорода. Щоправда, в окремих сюжетах здійснює тільки огляд проблем, констатує певні недоліки, не намагається проаналізувати причини й наслідки. Журналісти звертають увагу й на моральні аспекти різних подій. Позитивно, що цим вони прагнуть поліпшити моральний, ціннісний рівень спільноти Закарпаття. Цьому слугують, до прикладу, і сюжети про окремі аморальні вчинки громадян. Серед них – матеріал

про вандалізм, крадіжки квітів і кущів з могил Героїв Тараса Гайдука, Святослава Сойки. Небайдужість аудиторії доводить значна для Закарпаття кількість переглядів (9 тисяч) на ютуб-каналі (4.09.23). Однак журналісти мають бути відповідальними, особливо під час війни, не підмінити понять, не толерувати й не захочувати громадян до сприйняття російської ідеології, загорнутої в релігійну обгортку. Адже відомі численні факти антиукраїнської, злочинної діяльності православної церкви московського патріархату як на окупованих, так і на неокупованих територіях України. Тим більше, що законопроект про заборону цієї церкви вже давно зареєстровано в українському парламенті. Тому невиправдано вважаємо популяризацію богословсько-історичного науково-дослідного центру імені архимандрита Василя (Проніна), що створений за участі представників Української православної церкви московського патріархату. У матеріалі про 15-річчя центру (24.05.24) медійники схвально оцінюють його діяльність, хоча на цій зустрічі були присутні представники церкви, що має тісні зв'язки з Росією й постійно працює проти Української держави.

Ініціативу створювати контент для забезпечення інформаційних потреб нацспільноти оцінюємо позитивно, адже «TV21 Унгвар» – наразі єдиний мовник на Закарпатті, що пропонує оперативні новини для чисельної національної спільноти. Завдяки такому відеоконтенту друга за чисельністю громада Закарпаття, а також жителі прикордоння можуть дізнатися важливі новини. Утім не можемо не відзначити, що жоден із цих випусків не має україномовних титрів, що можна вважати невиправданим в контексті діяльності цього телеканалу на території України. Відсутність україномовних титрів – це перешкода для розуміння українцями змісту телемовлення, вияв нетолерантності та дискримінації українців. Водночас такий підхід шкодить і представникам угорської етнічної спільноти, оскільки позбавляє їх ще одного інструменту вдосконалення рівня володіння державною українською мовою, що є однією з актуальних проблем угорських громад, що компактно мешкають на Закарпатті. Велику частину контенту становлять матеріали про угорців Закарпаття, Угорщину (діяльність угорської влади, суспільне, культурне життя, гуманітарну підтримку України тощо). Частина матеріалів, що потрапляє до випусків, є перекладом україномовних сюжетів з типовим відеорядом. Але підхід журналістів телеканалу не завжди є збалансованим та неупе-

редженим. Зокрема, висвітлюючи питання прав закарпатської угорської спільноти, медійники більше акцентують увагу на угорській інтерпретації, пропонують відеоматеріал із висловлюванням політика П. Сіярто, де він наголошує, що повага до національних меншин є необхідною умовою, а Україна має повернути права, відібрані в закарпатських угорців протягом останніх років (15.06.24). Схожа риторика і у відеоматеріалі про позицію щодо цього питання Партії угорців України (угорське скорочення KMKSZ).

Закарпатські тележурналісти традиційно не оминають і проблем, пов'язаних з ромською спільнотою – медійники часто готують окремі тематичні випуски та сюжети як про представників місцевої громади, так і про внутрішньо переміщених ромів (наприклад, про родину Яшковісів зі Слов'янська, 8.06.22, 24.06.2022).

Тележурналістів каналу «21 Ужгород – TV21 Ungvar» цікавлять різними темами, серед яких превалюють, як демонструє діаграма, суспільство і політика, культура та війна.

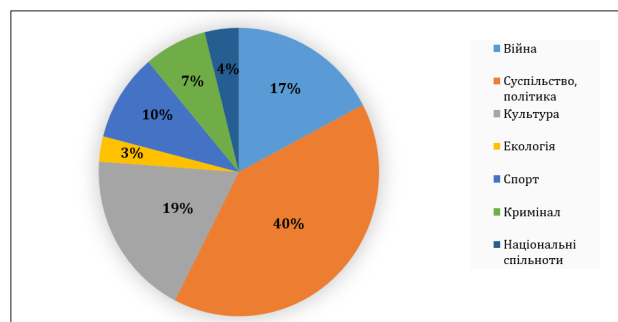

Рис. 3. Проблемно-тематичний аналіз матеріалів «21 Ужгород – TV21 Ungvar» (червень 2022, 2024 рр.)

Таким чином, незважаючи на деякі відхилення від принципів неупередженості, збалансованості, журналісти телеканалу «TV21 Унгвар» пропагують загальнолюдські цінності, серед яких – толерантність і патріотизм. Високу частотність мають матеріали, спрямовані на виховання любові до України, поваги до її цінностей, розуміння важливості й ціни боротьби за суверенітет, національну ідентичність. Цю місію реалізують різноманітні сюжети, нариси, сторителінги на ютуб-каналі «TV21 Унгвар» про молодь, навчання, розваги, благодійність, волонтерську допомогу військовим і внутрішньо переміщеним громадянам.

На телеканалі «М-Студіо» [20], одному з найдавніших приватних телеканалів Закарпаття, до початку повномасштабного вторгнення виходили спеціалізовані телевізійні проекти: економічні,

медичні, освітні, психологічні, туристичні, релігійні, гумористичні. Зараз їх призупинили й транслюють інформаційну програму «Час» та інформаційно-аналітичну «Громадський контроль», де висвітлюють суспільно важливі теми, інформують про регіональні події, культурно-мистецькі, спортивні заходи. Наскрізною темою всіх телепрограм є війна в усіх її проявах (мобілізація, вшанування загиблих, забезпечення військових, закарпатської тероборони тощо). У контексті надзавдань сучасної журналістики – пропагувати гуманістичні погляди, повагу до людей різних соціальних груп, – позитивним вважаємо постійну цікавість закарпатських медійників до проблем внутрішньо переміщених українців. Це особливо важливо ще й тому, що на Закарпаття з лютого 2022 року приїхало багато людей різного статусу (вікового, гендерного, професійного, освітнього, майнового тощо) з багатьох регіонів України. У таких умовах регіональні медіа не лише інформують, а й реалізують інші завдання журналістики – сприяють гармонізації взаємин у суспільстві, згуртуванню громади, вирішенню численних складних соціальних проблем. З-поміж актуальних тем сюжетів (хронометражем 1–6 хвилин) про внутрішньо переміщених осіб – житлові, побутові умови, здобуття освіти, охорона здоров'я, працевлаштування, соціальна підтримка незахищених груп людей, дозвілля.

Крім того, на телеканалі «М-Студіо» подають інформацію про місцеві етноспільноти (ромську, румунську, словацьку, угорську та інші), щоправда, орієнтуються на подієві матеріали. Так, до Міжнародного дня ромів у квітні 2024 р. підготували чотири сюжети: про його святкування на Закарпатті, тематичну фотовиставку, життя ромів під час війни, віртуальний музей. Також висвітлювали фінальний етап Всеукраїнської шкільної олімпіади з румунської, словацької та угорської мов і літератур, що вперше відбувся на Закарпатті (13.04.24). Загалом такі телепрограми актуальні для нашого прикордонного полікультурного регіону, позитивно впливають на громадську думку, сприяють спростуванню негативних стереотипів, протидії російським інформаційно-психологічним операціям (спрямованим на розпалювання міжетнічної, міжконфесійної ворожнечі), формують толерантне соціальне середовище. Однак як і на інших закарпатських телеканалах, провідними тут є проблеми, що стосуються суспільства і політики, війни та культури, а меншу частку, за нашими спостереженнями, посідають кримінал, екологія, спорт. Це відображено в поданій діаграмі:

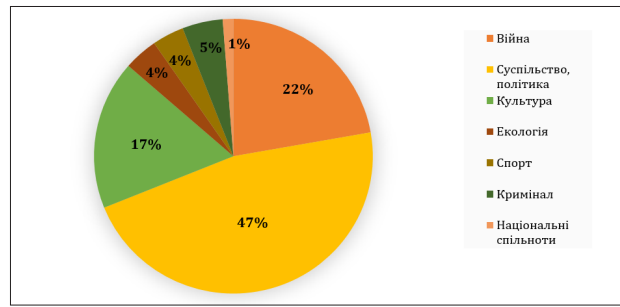

Рис. 4. Проблемно-тематичний аналіз матеріалів «М-Студіо» (червень 2022–2024 рр.)

Приватний телеканал «Перший кабельний» [7] з лютого 2022 року також транслює в основному новини регіональної тематики. Так, інформаційна програма «Час пік» пропонує контент, пов'язаний з війною (про Героїв Закарпаття, нагородження захисників, військові підрозділи, волонтерську допомогу, etc.), міжнародною співпрацею (особливо із сусідніми державами), діяльністю місцевої влади, проблемами краю, освітньою сферою, культурними й спортивними подіями. Принагідно зауважимо, що верстка окремих випусків потребує ретельнішого концептуального підходу (про важливе – перш за все): наприклад, у новинах від 10.04.2024 р. першим подають сюжет про депресію, переходять до спортивних змагань, а далі – до спогадів про загиблого Героя, вручення нагороди родині. Крім того, працівникам каналу варто послідовніше дотримуватися журналістських стандартів: уникати оцінних суджень, зберігати баланс думок, критичніше аналізувати діяльність влади, відмовитися від табуованих тем. Окремі сюжети через відхилення від основних професійних принципів демонструють ознаки замовності. Таким можна вважати, зокрема, матеріал за 25.06.24 р. «Мільйони для ЗСУ (Збройних сил України): ужгородські депутати виділили більше 7 млн грн на сесії міськради», де лівову частку ефіру становлять синхроні мера, а діяльність Ужгородської міської ради висвітлюють тільки позитивно. Натомість про дії голови й депутатів Мукачівської міської ради журналісти підготували серію сюжетів (2.12.22, 17.08.24, 21.08.24, 22.08.24) з переважно негативного змісту.

Як і для інших закарпатських телеканалів, природним є інтерес «Першого кабельного» до проблематики війни, внутрішньо переміщених громадян України, гуманітарної допомоги, волонтерських ініціатив, культурного і спортивного життя області. Бачимо, що журналісти телеканалу

розуміють важливість патріотичного виховання, згуртованості українців навколо національних цінностей. Це підтверджують програми, у яких ідеться про значення української мови, державні символи і свята, знакові постаті та історичні події.

Відзначимо як тенденцію для місцевого телебачення й стабільний інтерес до життя етнospільнот Закарпаття, хоча на телеканалі «Перший кабельний» і немає спеціалізованих тематичних програм. Важливі події постійно перебувають в центрі уваги медійників. Наприклад, вони вчасно проінформували аудиторію про відкриття громадського центру для жінок і дівчат ромської національності в Мукачеві (2.02.24), про приїзд на Закарпаття відомого артиста рома Петра Чорного (5.04.22), відзначення Міжнародного дня ромів (8.04.22, 10.04.23) тощо.

Не сприяють реалізації журналістських завдань недопрацювання. Відхилення від засад толерантності демонструють окремі непродумані заголовки для сюжетів ютуб-каналу «Перший кабельний» на зразок «Увага! Жінки – за кермом» (14.08.23), «Переселенці у громадах: всі за і проти» (10.08.23). Необізнаність журналістів із певною проблематикою та небажання глибоко досліджувати тему призводять до поверховості та навіть шкідливості матеріалів, створених ними. Так, у трихвилинному сюжеті «Закарпатський діалект: особливості давнього колоритного говору» (11.06.24) медійники звертаються за коментарями до перехожих, а також до працівниці бібліотеки, не цікавлячись думкою експертів у цій галузі – мовознавців, етнологів, культурологів та інших. Тим більше потрібна компетентна думка, коли йдеться про дражливі теми (окремішність закарпатців, русинство, православну віру та ін.), які використовують для маніпуляцій, розпалювання ворожнечі тощо.

У контенті телеканалу «Перший кабельний» простежуємо загальнорегіональну тенденцію особливого інтересу до соціально-політичної, культурної та воєнної проблематики, як відображено в нашій діаграмі:

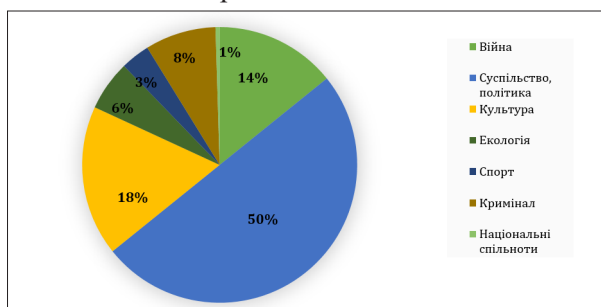

Рис. 5. Проблемно-тематичний аналіз матеріалів «Перший кабельний» (червень 2022–2024 рр.)

При задовільній різноманітності контенту для забезпечення прогресу на телеканалі медійникам варто неухильно дотримуватися засад демократичних медіа, якісніше формувати контент, щоб у час війни максимально забезпечити аудиторію, виробити її інформаційну стійкість.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що суттєвими в реалізації завдань і у вияві різних особливостей функціонування місцевих масмедіа є ті просторово-часові умови, що виникли під впливом історичних, культурних, політичних обставин. Так, закарпатські телевізійні канали продовжують основні традиції, сформовані в Закарпатті як багатоетнічному регіоні, в якому разом з українцями мешкають представники інших слов'янських і неслов'янських народів. Толерантність, емпатія закарпатців, глибоке розуміння проблем малих етнічних груп, доброзичливість, як ми вже раніше довели, здебільшого зумовлені складною історією, тривалим перебуванням закарпатських українців як меншості у складі інших держав. Практика журналістів досліджуваних медіа також демонструє належний рівень поваги до людини загалом і представників різних соціальних груп зокрема.

Зараз найсуттєвішим, на нашу думку, фактором, який детермінує діяльність медійників, є російсько-українська війна, і особливо етап повномасштабної агресії. Принципи і завдання вільних медіа, зрозуміло, є універсальними, тобто актуальні для всіх сучасних демократичних медіасистем. Попри складні, екзистенційні загрози Україні, регіональні медійники, як бачимо, намагаються працювати за професійними стандартами, хоча на їхню роботу накладає відбиток і воєнний стан, й інформаційна політика влади, і недосконалість підготовки самих фахівців. У процесі дослідження ми зафіксували деякі відхилення від базових професійних вимог на закарпатських телеканалах, а це свідчить про неповноту реалізації журналістських завдань. Проте спостерігаємо суттєві відмінності в якості роботи: кращими вважаємо телеканали «Суспільне Ужгород» і «21 Ужгород».

З огляду на російську агресію превалює воєнна проблематика і пов'язані з нею теми. Спостерігаємо актуальний інформаційно-аналітичний контент про оборону держави, долі військових, забезпечення армії, волонтерська підтримка, життя внутрішньо переміщених українців, взаємини у громаді, житлові, медичні, освітні, культурні та інші соціально значущі питання. Усі мовники працюють переважно у форматах новин, телема-

рафону, тематичних спецпроектів, але бракує аналітичного контенту.

Як з'ясувалося, нагальною потребою місцевих медіа залишається поліпшення якості роботи, послідовне дотримання стандартів вільних медіа (неупередженість, правдивість, баланс думок та ін.). Не варто уникати незручних тем (корупція, екологічні проблеми, реальна ситуація зі злочинністю тощо), маніпулювати суспільними настроями, зловживати гучними, часто нелогічними заголовками. Потребує вдосконалення і культуромовний рівень закарпатських медійників. Тому актуальним вважаємо здобуття якісної професійної освіти, посилення зв'язків закарпатських журналістів із колегами з партнерських демократичних держав (США,

Канади, Великобританії, Японії, країн Євросоюзу), що сприятиме обміну позитивними практиками, засвоєнню модерних підходів, інтеграції українських медіа з якісними західними медіа.

Регіональні журналісти, як це доводить закарпатський український досвід, мають бути відповідальними, дотримуватися професійних стандартів, зважати на культурну, історичну, релігійну, етнічну специфіку аудиторії, свідомо реалізовувати завдання як інструмент просвітницької роботи, розвитку критичного мислення аудиторії. У форсмажорних обставинах надзвичайно важливо, як ми переконуємося, діяти превентивно, формувати опірність / стійкий імунітет аудиторії до ворожої інформаційної інвазії.

Список літератури:

1. Бідзіля Ю. М., Соломін Є. О., Толочко Н. В., Шаповалова Г. В., Шебештян Я. М. Закарпатські медіа кризь призму етнотолерантності : монографія. Ужгород: Гражда, 2019. 372 с.
2. Здоровега В. Й. Теорія і методика журналістської творчості: підручник. 3-тє вид. Львів: ПАІС, 2008. 276 с.
3. Лизанчук В. Завжди пам'ятай: Ти – Українець!. Львів: Мальва, 2001. 680 с.
4. Лизанчук В. Просвітницька і маніпулятивна пропаганда в умовах нинішньої російсько-української війни. *Теле– та радіожурналістика*. 2018. Вип. 17. С. 22–51.
5. Лінгвальний та екстралінгвальний аспекти комунікації в мультикультурному середовищі Закарпаття : монографія / за заг. ред. Ю. М. Бідзілі, Г. В. Шаповалової, Я. М. Шебештян. Ужгород: РІК-У, 2021. 628 с.
6. Москаленко А. З. Теорія журналістики: підручник. К.: Експрес-об'ява, 1998. 334 с.
7. Перший кабельний. YouTube, URL: <https://www.youtube.com/@user-or1sg9mf4>. Accessed 10 July 2024.
8. Різун В. В. Теорія масової комунікації: підручник. К.: Видавничий. центр «Просвіта», 2008. 260 р.
9. Словник іншомовних слів: 23000 слів та термінологічних словосполучень / уклад. Л. О. Пустовіт [та ін.]. К. : Довіра : УНВЦ «Рідна мова», 2000. 1017 с.
10. Суспільне Ужгород. YouTube, URL: <https://www.youtube.com/@SuspilneUzhhorod/playlists>. Accessed 3 July 2024.
11. Толочко Н.В., Шаповалова Г. В., Путрашик В. І. Виклики і завдання філії суспільного мовлення прикордонного регіону в умовах війни. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика. 2023. Том 34 (73). № 1. С. 193–199.
12. Універсальний словник-енциклопедія (3-ге вид.) / укл. М. В. Попович (гол. ред.) та ін. Київ: Всеувіт, Новий друк, 2003. 1414 с.
13. Філософія: навчальний посібник / І. Надольний, В. Андрущенко, І. Бойченко та ін.; за ред. І. Надольного. К.: Вікар, 1997. 584 с.
14. Шаповалова Г. В., Шебештян Я. М. Теоретико-практичні питання текстознавства. Ужгород: Гражда, 2016. 100 с.
15. Шаповалова Г., Шебештян Я. Історичні обставини формування етнотолерантності закарпатських медіа. *Науковий вісник Ужгородського університету : серія: Філологія*. Ужгород: ПП Данило С. І., 2019. № 2 (43). С. 235–242.
16. 21 channel. YouTube, URL: <https://www.youtube.com/@21channel>. Accessed 7 July 2024.
17. Guess, A., & Lyons, B. A. (2020). Misinformation, disinformation, and online propaganda. In J. A. Tucker & N. Persily (Eds.), *Social media and democracy: The state of the field, prospects for reform*, 10–33. Cambridge University Press, URL: <https://doi.org/10.59704/3662869f599922f9>.
18. Lozano J. F. G. (2010). Public TV and regional cultural policy in Spain as reflected through the experience of Andalusian regional television. *Cultural Trends*, no. 19 (1–2), 53–63, URL: <https://doi.org/10.1080/09548961003696047>.
19. Möhring W. (2019). The need for local, everyday information. The importance. Vol. 2 (1), 54–60, URL: <https://doi.org/10.1453/2569-152X-12019-4540-en>.
20. M-Studio. YouTube, URL: <https://www.youtube.com/@mstudionews>. Accessed 13 July 2024. of local journalism in the world of digital media. *Journalism Research*, 2019.

21. Pelekis, D., Kozak, M.: Ensuring the Mission of Public Service Broadcasters, *VerfBlog*, 2024/7/16, URL: <https://verfassungsblog.de/ensuring-the-mission-of-public-service-broadcasters>, <https://doi.org/10.59704/3662869f599922f9>.
22. Potschka C., Golding P. (2012). The structural developments of regional television in Britain and Germany. *Media History*, no. 18 (3–4), 443–458, URL: <https://doi.org/10.1080/13688804.2012.721954>.
23. Renz, B. (2016). Russia and 'hybrid warfare'. *Contemporary Politics*, Vol. 22, No. 3, 283–300, URL: <https://doi.org/10.1080/13569775.2016.1201316>.
24. Syvertsen T. (2014). Public Service Broadcasting. Essay. In *The Media Welfare State: Nordic Media in the Digital Era*. Ann Arbor: The University of Michigan Press, URL: <http://dx.doi.org/10.3998/nmw.12367206.0001.001>.
25. Timm C. (2022). Strategies and Resilience Against Disinformation Influences – How Germany and Sweden respond to Russian disinformation. Department of Political Science. 48 p.
26. TV21 Ungvar. YouTube, URL: <https://www.youtube.com/@UngvarTv>. Accessed 1 July 2024.

Shapovalova H. V., Shebeshtyan Ya. M., Tolochko N. V. The tasks of regional media in forming the information resilience of the audience in time of war: Ukrainian experience

The article analyzes empirical material from Ukrainian Transcarpathian TV channels for 2022–2024 in order to clarify the specifics of the implementation of the tasks of regional media in developing information immunity among viewers during the war; the main trends of local television journalism are identified, and specific features associated with the work of the media in force majeure circumstances are highlighted. As we are convinced, adherence to professional standards, principles of free journalism, and a stable humanistic worldview of journalists are the key to effective work not only in peacetime but also in wartime. Transcarpathian journalists mostly pay attention to current problems of both the region and the whole of Ukraine. Informing is most effective if the cultural, historical, religious, and ethnic specifics of the audience are taken into account; among the analyzed TV programs, those whose authors consciously implement the tasks of educational work and the development of critical thinking among viewers have the highest degree of effectiveness. In order to fully understand the content of the work of the Transcarpathian media and their tasks, it is necessary to take into account the relevant context and a significant array of multidisciplinary research. Moreover, the media do not function in isolation, disconnected from time and space. Studying the materials of regional TV channels, taking into account the current state of Ukrainian society and the level of threats, we consider the achievement of a high level of critical thinking of the audience to be the most important factor in the effectiveness of implementing various media tasks. This is what provides resistance during a period of existential threats and produces a kind of information immunity to pathogenic influences, in particular, the Russian information invasion, propaganda, and information and psychological operations. During the war, it is necessary to act preventively, form spiritual resistance, and have a stable immunity of the audience to hostile information invasion.

Key words: war, journalism tasks, information resilience, regional media, Russian aggression, TV journalism, Ukrainian experience.